

Keywords: specific types of tourism, gastronomic tourism, feeding of polyschuk, physical and geographical zoning, Right-bank Polissya.

Нестерчук И. Физико-географическое районирование Правобережного Полесья: перспективы развития специфических видов туризма. Территория исследования Правобережного Полесья в данной статье крайне пестрая пунктирно можно наметить следующие основные задачи: территориальная физико-географическая дифференциация региона в контексте методологии изучения пищевых традиций полещуков; оценка территории для перспектив практического управления гастрономическим туризмом в пределах объединенных территориальных общин. Причастность географической науки к изучению истории пищевых отпечатков полещуков в исконных ландшафтных ареалах обитания заслуживает детального изучения. Культура питания полещуков очевидно носит ландшафтно-обусловленные потребления пищи в отдельных местностях. Органично здоровая пища демонстрирует как геологическое прошлое так и прогнозирует систему питания на современном этапе, не обращая внимание на темпы урбанистической культуры питания. При определенных обстоятельствах и при осложненных природных условиях гастрономия полещуков отличалась простыми гастрономическими маркерами, но не грубыми и не совершенными процессами приготовления автохтонных блюд.

Ключевые слова: специфические виды туризма, гастрономический туризм, питание полещуков, физико-географическое районирование, Правобережное Полесья.

Надійшла до редколегії 12.09.2017

УДК 911.2

Білоус Л. Ф., Рябовіл М. В.
*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ОСЕЛИЩНА КОНЦЕПЦІЯ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ BISON BONASUS В ЄВРОПІ ТА УКРАЇНІ

Ключові слова: Bison bonasus, оселище, класифікація оселищ, екорегіон, оселищна концепція збереження біорізноманіття

Вступ. Постановка проблеми дослідження. В історичні часи ареал зубра (Bison bonasus) поширювався по всій території Західної, Центральної, Південно-Східної Європи та Кавказу. До кінця XIX ст. в дикій природі залишилося лише дві популяції європейських зубрів: біловезька (B. b. Bonasus) і кавказька (B. b. Caucasicus).

За роки Першої світової війни була знищена велика кількість особин Bison bonasus. У 1919 р. в Біловезькій Пущі не залишилось жодної вільноживучої особини Bison bonasus. В горах Кавказу Bison bonasus зник у 1926-1927 рр. У період створення Міжнародного товариства з охорони Bison bonasus (1923 р.) у різних зоопарках і розплідниках Європи налічувалося не більше п'яти стад цих тварин, що разом становило близько 50 особин. З них тільки 17 залишили потомство [2].

Завдяки проведенню робіт з реакліматизації зубра, вдалося зберегти даний вид у природі. Реакліматизацію Bison bonasus на європейському просторі почали проводити з 1952 р., на території України – з 1965 р. Проте, його існування залежить від можливості створення великих стад, що

характеризуються максимальною генетичною різноманітністю та існують в умовах природних оселищ [5,6].

Bison bonasus є зникаючим видом тварин на Європейському континенті, він занесений до Червоної книги Міжнародного союзу охорони природи та Європейського Червоного переліку, Додатку III Бернської конвенції. Тому актуальною проблематикою конструктивно-географічних досліджень є ідентифікація й інформаційна інвентаризація оселищ даного виду. Адже розвиток й охорона популяцій Bison bonasus можливі в зв'язку з обґрунтуванням й впровадженням оселищної концепції збереження біорізноманіття.

Аналіз літератури. Дослідженнями щодо збереження, поширення та екологічних умов існування Bison bonasus займалися П. Хоєцький (2014), К. Герус (2005), В. Крижанівський (2005), W. Olech (2003), К. Perzanowski (2003), П. Козло (2011), А. Буневич (2011).

П. Хоєцький аналізував умови вольєрного розведення Bison bonasus в Ужанському національному природному парку та перспективи відновлення даного виду в

Національному природному парку "Сколівські Бескиди". К. Герус та В. Крижанівський описали сучасний стан популяцій *Bison bonasus* в Україні.

W. Olech очолює групу спеціалістів з дослідження *Bison bonasus* в рамках організації European Bison Conservation Center (EBCC). К. Perzanowski проводив дослідження поширення *Bison bonasus* в Карпатському регіоні.

П. Козло, А. Буневич досліджували екологічні умови і фактори зміни чисельності дикої популяції зубра.

Метою даної публікації є аналіз європейського досвіду охорони природи, й можливостей оселищної охорони *Bison bonasus* в Україні, зокрема, в межах екорегіону мішані ліси Центральної Європи. Головними завданнями є окреслення:

принципів оселищної охорони біорізноманіття;

основних рис системи класифікації типів оселищ у Європі EUNIS (European nature information system);

екологічних особливостей оселищ *Bison bonasus*;

методів пошуку територій, що є потенційними оселищами *Bison bonasus* в межах екорегіону мішані ліси Центральної Європи на території України.

Виклад основного матеріалу. Ідея збереження біорізноманіття, як фундаментальної властивості живого, спричинила необхідність обґрунтування нових підходів до впровадження практичних засад охорони природи, які б забезпечили збереження й відтворення умов середовища за неминучого нині збільшення антропогенного впливу на ландшафти.

Екомережа є інтегральною системою територіальної організації збереження біотичного й ландшафтного різноманіття, вона передбачає охоплення як територій традиційного збереження (об'єкти природно-заповідного фонду), так і територій, які так, чи інакше, трансформовані людиною і, навіть, техногенних, котрі мають певне значення для збереження умов існування визначених видових комплексів або угруповань.

Теоретичним базисом екомережі є оселищна концепція збереження біорізноманіття. Тобто, ідея збереження певних типів оселищ (habitats), як територій (місць) існування видів, або їх груп, що мають важливе значення для збереження біорізноманіття. Методологія оселищної охорони – це своє-

рідний інструмент уніфікації підходів до охорони біотичного й ландшафтного різноманіття в країнах Європи. В основі природоохоронних програм, що впливають з цієї концепції (Natura 2000, Emerald - Смарагдова мережа) лежить принцип виділення ділянок земної поверхні (sites), які визначаються певними, конвенційно погодженими, властивостями чи характеристиками, що відповідають підходам європейського природоохоронного законодавства (місця існування видів рослин і тварин, місцезнаходження рідкісних типів угруповань тощо) [3].

Природні оселища - це суходільні або водні ділянки, природні або напівприродні, які визначаються за географічними, абіотичними та біотичними особливостями [7].

Нині функції найбільш універсальної системи класифікації типів оселищ у Європі належить EUNIS. Класифікація EUNIS - це ієрархічна комплексна загальноєвропейська система для забезпечення узгодженого опису та збору даних по всій Європі, розроблена ЕЕА (Європейська агенція з довкілля) у 1996 – 2001 рр. При розробці класифікації EUNIS до розгляду включено морські акваторії та весь Європейський материк до Уральських гір, острови, що знаходяться у відкритому морі (Кіпр, Ісландія, але не Гренландія), острівні архіпелаги країн-членів ЄС (Канарські та Азорські острови, о. Мадейра), Анатолійську Туреччину та Кавказ. Завдяки цьому EUNIS охоплює широкий спектр оселищ від природних до штучних, від наземних до прісноводних та морських. Утворюючи єдину класифікаційну схему для всього Європейського простору [7].

За класифікацією оселищ EUNIS виділяють такі їхні категорії:

A: морські (marine);

B: прибережні (coastal);

C: внутрішніх поверхневих вод (Inland surface waters);

D: болотні (mires, bogs and fens);

E: лучні та із переважанням різотрав'я, мохів і лишайників (grasslands and lands dominated by forbs, mosses or lichens);

F: пустель, чагарників і тундр (heathland, scrub and tundra);

G: лісів та лісовкритих земель (woodland, forest and other wooded land);

H: внутрішні без рослинності чи з незначною її кількістю (inland unvegetated or sparsely vegetated habitats);

I: що регулярно культивуються для сільського господарства, садівництва

(regularly or recently cultivated agricultural, horticultural and domestic);

J: забудовані, промислові та інші штучні (constructed, industrial and other artificial);

X: комплекси оселищ (habitat complexes) .

Вищезазначені категорії оселищ поділяються на типи оселищ.

Зокрема, категорія G складається із таких типів: G1: широколисті листопадні ліси (broadleaved deciduous woodland); G2: широколисто-вічнозелені ліси (broadleaved evergreen woodland); G3: хвойні ліси (coniferous woodland); G4: мішані ліси (mixed deciduous and coniferous woodland); G5: лісосмуги, малі антропогенні ліси, молоді вирубки, ранні стадії рідколісся та порослі (lines of trees, small anthropogenic woodlands, recently felled woodland, earlystage woodland

and coppice). Типи, у свою чергу, поділяють на підтипи. Зокрема, тип G1 ділиться на 13 підтипів оселищ. Для прикладу, як підтип, визначимо G1.6: оселища із бука лісового (Fagus woodland). Останній поділяється також на 19 оселищних різноманіть, серед яких – G1.6G: кримські букові ліси (Crimean Fagus forests)[1].

На європейських рівнинах *Bison bonasus* переважно поширені в оселищах категорії G: лісів та лісовкритих земель (woodland, forest and other woodland). Зокрема, в таких типах оселищ, як G1 та G4.

В екомережі Nature 2000 (в основі якої лежить класифікація типів оселищ за EUNIS) було виділено 14 оселищ (habitats) існування зубра (табл.1) [9]

Таблиця 1 – Оселища існування *Bison bonasus* в екомережі Nature 2000 [9]

№	Sitecode	Країна	Місцевість
1	PLC180001	Польща	Бещади
2	PLC200004	Польща	Біловезька пуца
3	SKCHVU002	Словаччина	Буковські Верхи
4	SKCHVU011	Словаччина	Лаборецька Верховина
5	PLH320045	Польща	Мірославець
6	PLH320023	Польща	озеро Люб'є і Долина Драви
7	SKUEV0387	Словаччина	Бескиди
8	PLH320011	Польща	озеро Великий Битень
9	PLH320019	Польща	Волинь і Узнам
10	PLH200006	Польща	Остоя Книшинська
11	PLH280016	Польща	Остоя Борецька
12	SKUEV0229	Словаччина	Буковські Верхи
13	PLB300012	Польща	Пуца над Гвдом
14	PLH200019	Польща	Єльонка

З них 4 повністю і 3 частково розташовані в межах екорегіону мішані ліси Центральної Європи (повністю - Біловезька пуца, Остоя Книшинська, Остоя Борецька, Єльонка; частково – Мірославець, озеро Люб'є і Долина Драви, Пуца над Гвдом).

За даними European Bison Pedigree Book на 2016 р. на території України кількість напів- і вільножувучих *Bison bonasus* складає 285 голів [8].

З точки зору біогеографічної ідентифікації територія України відноситься до Європейської області в межах Голарктичного

царства, де за класифікацією WWF виділяються такі екорегіони [11]:

- мішані ліси Центральної Європи (Central European mixed forests)
- лісостеп Східної Європи (East European forest steppe)
- Понтійський степ (Pontic steppe)
- Карпатський гористий ліс (Carpathian montane forests)
- Кримські Середземноморські лісові комплекси (Crimean Submediterranean forest complex)
- Паннонійські мішані ліси (Pannonian mixed forests)

Відповідно до наявності типів оселищ G1 - широколисті листопадні ліси (broadleaved deciduous woodland) та G4 - мішані ліси (mixed deciduous and coniferous woodland), серед перелічених рівнинних екорегіонів, найсприятливішим для існування на території України є екорегіон мішані ліси Центральної Європи.

В зв'язку з вищезначеним, було прийнято рішення проаналізувати потенційні можливості поширення *Bison bonasus* в даному екорегіоні.

Згідно П. Козло, А. Буневич [4] збереження *Bison bonasus*, як виду залежить від можливості створення великих стад, існуючих у природному середовищі, що характеризуються максимальною генетичною різноманітністю. Мінімальна кількість особин для виживання стада *Bison bonasus* повинна становити 50-60 голів. В розрахунку на одну особину *Bison bonasus* повинно припадати близько 3 км² території. Для розвитку й гармонійного існування популяції *Bison bonasus*, площа її оселища має бути більшою 200 км².

Для ідентифікації потенційних оселищ комфортного існування популяцій *Bison bonasus* в межах екорегіону мішаних лісів Центральної Європи на тернах України необхідно здійснити пошук відповідних лісовкритих територій з площею більшою 200 км².

В результаті аналізу даних Global Forest Change [10], а саме векторизації й вибірки полігонів площею більшою 200 км² вдалося виділити території, що можуть розглядатися як потенційні оселища існування зубра в екорегіоні мішані ліси Центральної Європи на території України (рис.).

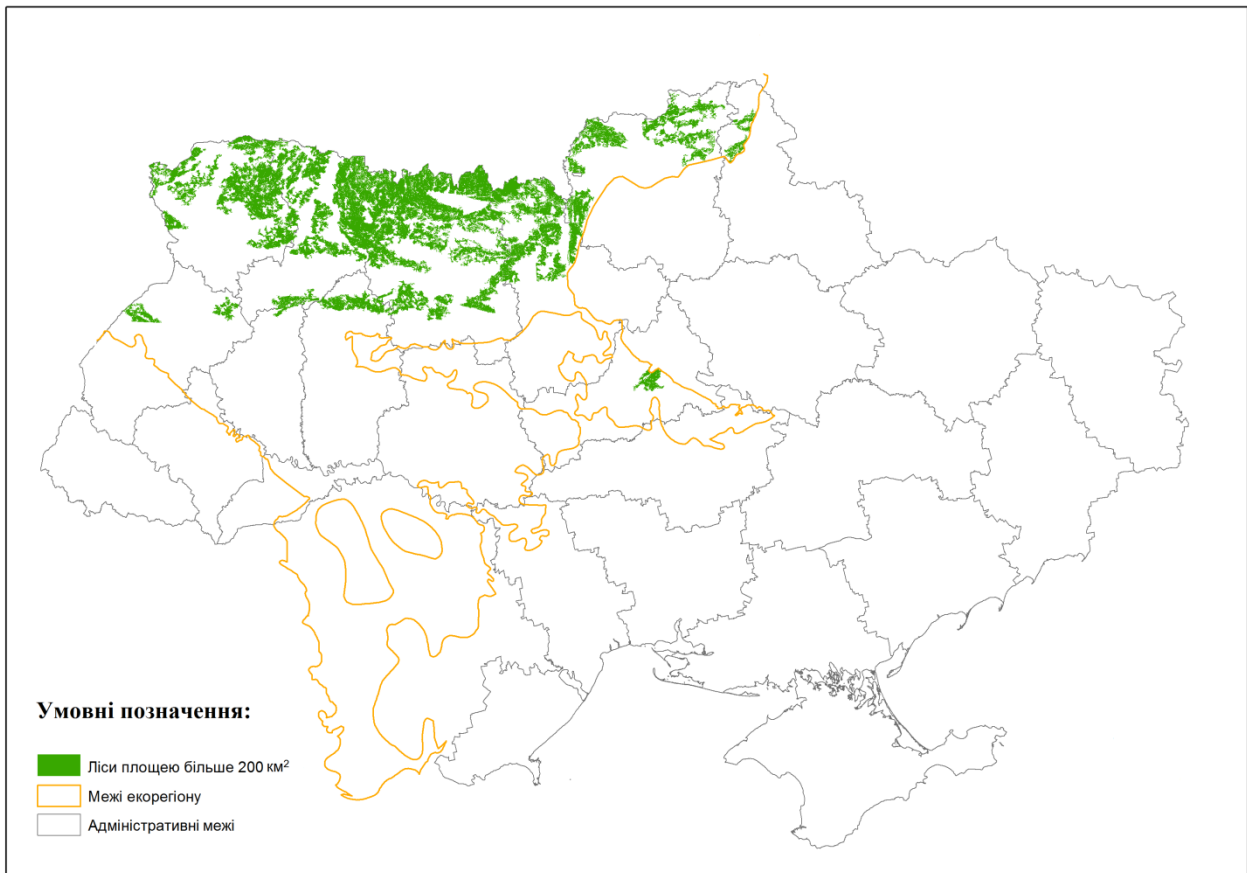

Рис. – Потенційні оселища зубра в межах екорегіону мішані ліси Центральної Європи на території України

Висновки: В результаті господарської діяльності *Bison bonasus* в Європі, загалом, й в Україні, зокрема, знаходиться під загрозою зникнення. Застосування оселищних підходів до його збереження й охорони є, наразі, одним з найрезультативніших шляхів вирішення проблем зникнення популяцій, а відтак, і виду.

Згідно з екопопуляційними дослідженнями, популяції чисельністю до 50 особин - нестійкі і дуже вразливі. Для існування більш чисельних, а отже й стійких, популяцій, площа їх оселищ має бути не меншою за 200 км². Найсприятливішим екорегіоном існу-

вання популяції *Bison bonasus* на рівнинній території України є екорегіон мішані ліси Центральної Європи, зокрема, в зв'язку з тим, що саме в його межах містяться типи оселищ G1 та G4.

Дослідження можливостей існування *Bison bonasus* проводилося в межах екорегіону мішані ліси Центральної Європи, для пошуку відповідних лісовкритих територій площею більшою за 200 км². Саме ці території, зокрема, з типами оселищ G1 та G4 потенційно можуть бути використані при розбудові екомережі *Bison bonasus* в Україні.

Список літератури

1. Білоус Л. Ф. Екорегіон як об'єкт транскордонного й регіонального планування систем охорони біорізноманіття / Л. Ф. Білоус // Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка. – 2017. – Вип. 68–69 – С. 30-34.
2. Герус К. Сучасний стан популяцій зубра в Україні / Герус К., Крижанівський В. // Вісник Львівського університету імені Івана Франка. – 2005. – Вип. 39. – С. 110-113.
3. Кагало О. О. Оселищна концепція збереження біорізноманіття: базові документи Європейського Союзу / О. О. Кагало, Б. Г. Проць. – Львів : ЗУКЦ, 2012. – 278 с.
4. Козло П. Г. Зубр в Белоруси / П. Г. Козло, А. Н. Буневич ; науч. ред. В. П. Семенченко. – Минск : Беларус. навука, 2011. – 366 с.
5. Аналіз умов для вольєрного розведення зубра (*Bison bonasus* L.) в Ужанському національному природному парку / Хоєцький П. Б., Копач В. О., Коваль Н. П., Чікут Н. Ю. // Наук. вісник НЛТУ України. – 2014. – Вип. 24.3. – С. 22-27.
6. European bison (*Bison bonasus*) Current state of the species and an action plan for its conservation / Z. Pucek, I. P. Belousova, Z. A. Krasiński and all. – Strasbourg, 10 October 2003. – 53 p.
7. European Environment Agency [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eunis.eea.europa.eu/species/11241> – назва з екрану.
8. European Bison Conservation Center [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.bison-ebcc.eu/>
9. Natura 2000 – Spatial data [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/natura-5#tab-gis-data>
10. Global Forest Change [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://earthenginepartners.appspot.com/science-2013-global-forest>
11. World Wildlife Fund, WWF [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://wwf.panda.org> – Назва з екрану

Білоус Л.Ф., Рябовіл М.В. Оселищна концепція у вирішенні проблеми збереження *Bison bonasus* в Європі та Україні. Окреслено принципи оселищної концепції охорони біорізноманіття та особливості організації Європейської системи класифікації типів оселищ (EUNIS). Визначено чинники, які впливають на існування зубра (*Bison bonasus*). Означено оселища існування *Bison bonasus* в Європі, які долучені до екологічної мережі Natura 2000. Виявлено геосистеми, що є актуальними й потенційними оселищами *Bison bonasus* в межах української частини екорегіону мішані ліси Центральної Європи й можуть бути долучені до європейської системи охорони *Bison bonasus*.

Ключові слова: *Bison bonasus*, оселище, класифікація оселищ, екорегіон, оселищна концепція збереження біорізноманіття

Bilous L., Riabovil M. Habitat concept in solving the problem of conservation of *Bison bonasus* in Europe and Ukraine. The principles of the habitat concept of biodiversity protection and features of the organization of the European Nature Information System (EUNIS) are outlined. EUNIS covers a wide range of habitats from natural to artificial, from terrestrial to freshwater and marine. It forms a single classification scheme for the entire European space. The factors that influence on bison (*Bison bonasus*) existence are determined. According to the classification of the WWF, an overview of such ecoregions as Central European mixed forests, East European forest steppe, Pontic steppe, Carpathian montane forests, Crimean Submediterranean forest complex, Pannonian mixed forests. It was investigated that according to the conditions of the *Bison bonasus* existence among the listed ecoregions, the most favored on the territory of Ukraine are Central European mixed forests. Habitats of *Bison bonasus* in Europe, which are included in the ecological network Natura 2000, namely Bieszczady, Puszcza Białowieska, Bukovské vrchy, Laborecká vrchovina, Mirosławiec, Jezioro Lubie i Dolina Drawy, Beskyd, Jezioro Wielki Bytyń, Wolin i Uznam, Ostoja Knyszyńska, Ostoja Borecka, Bukovské vrchy, Puszcza nad Gwdą, Jelonka, are established. Of these, 4 are fully and 3 partially located within the ecoregion Central European mixed forests (in full – Puszcza Białowieska, Ostoja Knyszyńska, Ostoja Borecka, Jelonka; partly - Mirosławiec, Jezioro Lubie i Dolina Drawy, Puszcza nad Gwdą). It is substantiated that the conservation of bison as a species depends on the possibility of creating large herds existing in the natural environment, which are characterized by maximum genetic diversity. The minimum number of individuals in the bison stage for residence is set. Geosystems which are actual and potential habitats of *Bison bonasus* within the Ukrainian part of the Central European mixed forests

ecoregion and can be added to the European system of protection of *Bison bonasus* are identified. A map of potential bison habitats within the Ukrainian part of the Central European mixed forests ecoregion is presented.

Keywords: *Bison bonasus*, habitat, classification of habitat, ecoregion, habitat concept of biodiversity conservation.

Билоус Л.Ф., Рябовил М.В. Концепция местообитания в решении проблемы охраны *Bison bonasus* в Европе и Украине. Описанные принципы концепции местообитания в решении проблемы охраны биоразнообразия и особенности организации Европейской системы классификации типов местообитания (EUNIS). Определены факторы, которые влияют на существование *Bison bonasus*. Обозначены местообитания существования *Bison bonasus* в Европе, которые приобщены к экологической сети Natura 2000. Выявлены геосистемы, которые являются актуальными и потенциальными местообитаниями *Bison bonasus* в пределах украинской части экорегиона смешанные леса Центральной Европы и могут быть приобщены к европейской системе охраны *Bison bonasus*.

Ключевые слова: *Bison bonasus*, местообитания, классификация местообитания, экорегион, концепция местообитания охраны биоразнообразия.

Надійшла до редколегії 12.02.2018

УДК 551.8 (477.65)

Матвіїшина Ж.М.

Інститут географії НАН України,

Пархоменко О.Г.,

Національний університет

“Чернігівський колегіум” імені Т.Г. Шевченка

РЕЗУЛЬТАТИ ПАЛЕОПЕДОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ДАВНІХ ҐРУНТІВ НЕПОДАЛІК с. ТРОЯНОВЕ НА КІРОВОГРАДЩИНІ

Ключові слова: ґрунт, педогенез, голоцен, геоархеологічний підхід

Постановка проблеми. Однією з важливих фундаментальних та прикладних проблем у палеогеографії на сьогодні є – дослідження палеоґрунтів за допомогою ґрунтово-археологічних підходів, які нині все частіше використовуються для реконструкції природних умов проживання давньої людини. Тому лишається актуальним питанням еволюції ґрунтів у їх співвідношенні з географічним середовищем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виявлення ґрунтів є тонким індикатором фізико-географічних обставин минулого. Теоретичні положення дослідження стратиграфії голоценових ґрунтів базуються на постулатах теорії палеогеографії, які розкриті у роботах М. Ф. Веклича, Ж. М. Матвіїшиної, Н. П. Герасименко, О. М. Адаменка, А. Б. Богуцького, Ю. М. Дмитрука, Д. Г. Тихоненка, М. О. Горіна, О. Л. Александровського, М. О. Хотинського, В. А. Дьомкіна, І. В. Іванова, Ю. Г. Чендева, О. Г. Пархоменка, С. П. Дорошкевича, С. П. Кармазиненка, О. В. Мацібори, А. С. Кушніра та ін. Роботи цих вчених-дослідників дозволили палеопедологічному методу зайняти належне місце в палеогеографічних дослідженнях, особливо при реконструкції палеообставин минулого. Всі вони зазначають складність проблеми та необхідність комплексних методичних підходів до питань стратиграфії ґрунтів у голоцені.

Останнім часом активно розвивається новий напрямок палеопедологічних досліджень – **геоархеологічний**. Узагальнення даних з палеопедологічного дослідження археологічних пам'яток опубліковано у працях О.Л. Александровського, М.Ф. Веклича, В.А. Дьомкіна, Ю.Г. Чендева, Ж.М. Матвіїшиної, Н.П. Герасименко, О.Г. Пархоменка та ін. [1-7]. Методики палеопедологічних досліджень детально подані в монографії М.Ф. Веклича, Ж.М. Матвіїшиної, В.В. Медведєва [8].

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження похованих ґрунтів *під природними відкладами* (алювіальними, еоловими та ін.) з утворенням вертикальних хронорядів ґрунтів, *під штучними відкладами* (курганами, валами та іншими насипами) з утворенням горизонтальних хронорядів ґрунтів, *на давніх поселеннях споріднених з культурним шаром* дозволяють реконструювати історію власне ґрунтів, клімату, рослинності та інших факторів педогенезу.